

*Останіна Г. Г.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Криворізького державного педагогічного університету*

КРИМСЬКОТАТАРСЬКА ІМАГОСЕМАНТИКА В ІСТОРИЧНІЙ ПРОЗІ АДРІАНА КАЩЕНКА

Анотація. В українській літературі кінця XIX – початку XX ст. утворилася своєрідна парадигма орієнтальних інтенцій. Орієнтальні моделі творчої фантазії письменників формувалися під впливом «інвазії чужого», на перехресті окцидентально-орієнтальних впливів. Художній орієнталізм межує із сутністю таких понять, як «колоніалізм», «колоніальна ментальність», «чужий», «інший».

У статті досліджено концептуальні складові кримськотатарської імагосемантики в історичній прозі Адріана Кащенко. Предметом дослідження стали такі твори письменника-інтелектуала: «У запалі боротьби», «Борці за правду», «Під Корсунем», «Зруйноване гніздо», «Про гетьмана запорізького Самійла Кішку», «Про гетьмана Сагайдачного», «Над Кодацьким порогом». Під час проведення літературознавчого аналізу були застосовані такі методи: типологічний, імагологічний, біографічний, культурно-історичний та ін.

Проблема, порушена у статті, це важливий етап у роботі модулу присутності орієнтальних світів і цивілізацій в українському літературному процесі початку XX століття.

Наукове розкодування ролі та значення орієнтальних мотивів у творчості письменника пояснюються відвертими переживаннями автора за долю українського народу, його правдиву історію. Кримськотатарська імагосемантика Адріана Кащенко номінує багатовекторну проблематику його історичних творів: «олітературення» татарського світу, художній тезаріус «історій душі» під колоніальним небом, україноцентризм і діалогізм з інонаціональним культурним світом, етнопсихологічні аспекти внутрішніх станів і зовнішніх вражень героїв твору. Визначено, що індивідуальний літературний орієнталізм Адріана Кащенко характеризується белетристичною правдою на державному, побутовому, релігійному та торгівельному рівнях. Художні твори письменника на історичну тематику відверто інтерпретують ворогування Заходу і Сходу, де образ «чужого» або «іншого» найчастіше подається як ворожий та агресивний. Також автор створив багато автентичних східних подробиць побуту, релігійної обрядовості та наділив специфіку освоєння «іншого» світу щедрими коментарями орієнтальних понять і топонімів.

Ключові слова: орієнталізм, історична орієнталістика, імагосемантика, історична проза, Захід, Схід.

Постановка проблеми. Генеза українського художнього орієнталізму глибоко закорінена в драматизмі історично-політичного минулого українського народу, який з давніх часів на різних рівнях спілкувався з багатьма іншими етнічними спільнотами. Уже за перших князів киево-руської доби Україна була ареною постійної боротьби між елементами європейськими й орієнтальними (азіатськими). За часів київської Русі звичним явищем були різнонаціональні шлюби, що не лише забезпечу-

вали обом сторонам державний розквіт, а й розвивали культури та гарантували мирне співіснування з іншими народностями (половецькі дружини Олеговичів).

Утвердження літературно орієнталізму набувало історично-політичного значення і як момент ідентифікації українців. Проблема самодостатності етносу серед інших європейських народів порушувалась у козацьких літописах Самовидця, Григорія Грабянки, Самійла Величка та і «Історії Русів», в якій яскраво охарактеризовано «колоніальну травму» української культури.

Україна довгий час була імперською підданою, а її культура функціонувала «на перехресті окцидентально-орієнтальних впливів» (Ольга Харлан). Саме тому серед історично-політичних проблем народів Близького та Далекого Сходу українські митці відшукували те, що було їм або близьке чи співзвучне, або незнане чи екзотичне. Однак у своїх творах вони ніколи не використовували риторику влади. Про те як «земляки кайданами міняються» говорив ще Тарас Шевченко у «Посланії», а про «колоніальний статус» українського народу писав ще Михайло Грушевський. Мандри диких орд не раз доводили країну до занепаду, спустошували не лише міста, й українську культуру, а й вразливі людські душі та молоді дівочі літа (П. Куліш «Маруся Богуславка», Б. Грінченко «Галіма», М. Грушевський «Бех-аль-Джугур» та ін.).

На нашу думку, найважливішими категоріями у формуванні науки про Схід є «історичний час» і «історичний простір», адже поняття «орієнталізм» найчастіше трактувалося митцями як спільність/відмінність та континуум східних образів. Дуже часто він виконував функцію «оновлення» української літератури інакшим типом світоспоглядання, новими незваними мотивами та образами, екзотичними реаліями побуту, традицій і звичаїв тощо. Історична парадигматика літературного орієнталізму в першу чергу відображає його видозміну від колоніальної агресії до спроб діалогу, від теорій наслідування до ширшого теоретичного осмислення дефініції.

Творчість Адріана Кащенко відрізняється особливим використанням історичного фактажу. Життя письменника пов'язане із Запоріжжям, тому з-під його пера вийшло багато козацьких бестселерів. Любов до рідного народу та його історії у Адріана Кащенко виявилась ще з дитинства. Показовим є записок протиборство внутрішнього і зовнішнього світів в автобіографічній повісті «На руїнах»: «З юнацьких літ мене цікавило, чому це люди ніяк не впорядкуються, щоб усі однаково добре жили й усім було вільно, як-от у наших запорожців, що не мали не панів. Ні мужиків, ні старців, ні дуків. Загадкою здавалося мені й те, що вибірна запорізька старшина могла керувати завзятими, волелюбними й запеклими козаками, хоча й самотність

її на урядових посадах цілком залежала від волі січового товариства; наші ж сучасні урядовці не здатні забезпечити спокій серед громадянства та здобути його прихильність, бодай і мають необмежену владу й повну незалежність од тих, ким керують» [1, с. 3]. Це доба завзятої боротьби з тоталітаризмом, буржуазним націоналізмом, кричущою несправедливістю. У радянському каноні української літератури все, що було пов'язане із Заходом чи Сходом, а тим більше виразно ним здефінійоване чи імпліковане, як процеси «вестернізації» (Н. Шумило) чи «орієнталізації» було підозріле та маргіналізоване. Саме тому твори А. Кащенко були довготривалий час забороненими.

Потреба й актуальність такої роботи продиктована, зокрема, станом українського літературознавства, у якому бракує сучасних студій, зокрема компаративно-імагологічних, важливої теоретичної й історико-культурної проблеми інонаціональної парадигми літературної спадщини XIX і XX ст. Недослідженим під таким кутом зору залишається переважна більшість «орієнтальних» творів означеного часу. Дотепер бракує – не тільки з причини складності проблеми, а й довгочасних нашарувань упередженостей, полегшено-кон'юнктурних вирішень та стереотипно-ідеологічних навіянь – навіть достатньої кількості концептуальних статей із основних аспектів такого вивчення, що дослідили б моменти «єднання» чи «протистояння», «впливу», поєднання емпатії чи антипатії до інших народів із любов'ю до рідного, показали б, як типологія інонаціональної (орієнтальної) тематики узгоджувалася з процесом розвою українського письменства і відзеркалювала цей процес. Урешті, такого типу праці розкрили б примноження чи втрати художності в результаті опрацювання відповідних мотивів чи тем (у літературному контексті ці останні, що показово, і залишаються собою як виявом традиції, мистецької конвенції, й водночас стають чимось більшим – формою різноаспектного культурного спілкування, вищої інтертекстуальності, інакшою екзистенційною модальністю).

Аналіз дослідження. Про «геокультурне імаго Кримське та Степове» у площині романтичного орієнталізму писала І. Пупур: «Українські романтики розробляли передусім імідж Кримського як ворожого та небезпечного Чужого (Східного = Кримськотатарського, Турецько-османського) у площині творів, присвячених українській історії часів боротьби козацтва проти Кримського ханства та Османської Туреччини. Українське Романтизоване Кримське – це ворожий край, із якого здійснюються руйнівні напади на Україну («Маруся Богуславка» П. Куліша); далека й ворожа християнська земля, яка фігурує під історично-знаковим поняттям «Орда» («Татарські набіги...» Г. Квітки-Основ'яненка); невільницький ринок і країна розкішного життя («Кудеяр» Миколи Костомарова); далека, чужа, небезпечна сторона, де є поклади солі («Ой я свого чоловіка...» Т. Шевченка, «Чумацькі могили» Я. Щоголева) й т.п. Виписуючи геокультурне імаго Кримського (Кримсько-татарського), романтики намагалися продемонструвати його природно-географічний портрет, етнічну винятковість кримських татар, оригінальність їхнього побуту та культури. Для цього використовували певний набір імагем: природно-географічних («Бахчисарай», «Кафа», «Алушта», «Ялта», «татарське селище», «кримські гори»), соціально-політичних («кримський хан», «кримський мурза»)» [2 с. 139–140]. Цілковито виправдано сучасна дослідниця пояснює виникнення пограничного східного на основі української історії, українських

фольклорних джерел: «Воєнні й мирні контакти з азійськими народами Великого степу й Криму були константою української історії, інтерес до якої надзвичайно підвищився в епоху романтизму, призвівши до появи великої кількості художніх творів на історичну тематику. У них і виринали образи Пограничного Східного як частини історичної декорації (часів правління кримського хана Девлета I Гірея (1530 – 1577) – «Кудеяр» Миколи Костомарова; першої половини XVII століття, за правління османських султанів Османа II (1618 – 162) «Маруся Богуславка» Пантелеймона Куліша й Ібрагма I (1640 – 1648), «Турецькі бранці» Ізидора Воробкевича та ін.). При цьому авторське уявлення про Інше формувалося через рецепцію інших гетеро-іміджів, почерпнутих і історичної літератури й фольклорних джерел» [3, с. 63].

В українському літературознавстві про яскраву етнічну імагосемантику прози А. Кащенко побіжно зазначила Г. Корицька, яку письменник щедро черпав з криниці фольклору: «...в «Оповіданнях...» мотиви, образи з історичних пісень таких тематичних груп («Оповідання...» охоплюють події історичного періоду від початку козащини та боротьби її з татарами і турками до зруйнування Запорізької Січі: а) про татарську руїну; б) про бідкування в турецькій неволі; в) про боротьбу з турками; г) про козацьких ватажків і їхні походи; д) про занепад війська Запорозького та зруйнування Січі; е) про народні повстання під проводом Залізняка, Гонти; ж) про втечу на Дунай; з) про перехід на Кубань; и) про кріпацьке ярмо на Україні; к) про «кінець» запорожців. Спільні для цих пісень мотиви волі, прагнення визволення з-під ярма – турецького, польського, кріпацького; уболюванню за долю рідної землі. У них ідеться про татарську руїну і страшну бусурманську неволю, яка доводила бранців до самогубства. Зруйнування Січі, поневолення запорожців, переселення їх на Кубань, зневіра в діяннях цариці, шукання волі – провідні мотиви пісень доби Руїни. Туга за рідною землею, домівкою, надія на повернення на дідищу визначають основний їх пафос» [4, с. 67]. Усе це є важливим історичним вектором сучасного українського літературного орієнталізму, антиколоніальними мотивами на тлі української історії.

Мета статті – виявити концептуальні складові імагосемантики історичної прози А. Кащенко.

Завдання: розкрити ідейно-естетичну своєрідність моделювання Сходу українським демократичним письменником; проаналізувати модус присутності орієнтальних світів і цивілізацій в літературному процесі початку XX століття.

Методи та методика дослідження. За основні методи дослідження обрано: типологічний – для встановлення як диференційних ознак літературного орієнталізму, так і індивідуальних, властивих лише окремим письменникам; біографічний – як засіб виявлення зв'язку літературного орієнталізму з життєписом письменників; компаративний (імагологічний) – уможливив моделювання між літературної концепції українського орієнталізму; культурно-історичний, що дозволив дослідити твори у суспільно-політичному та філософському контексті доби; психоаналітичний, за допомогою якого дослідили внутрішній світ персонажів, їх східний буттєвий модус; рецептивна поетика – для усвідомлення літературного орієнталізму в його іманентних поетологічних характеристиках.; а також компонентний аналіз при виявленні й вивченні східних складників кожного окремого твору.

Виклад основного матеріалу. У другій половині XIX – на початку XX ст. відстежується чітка частотність художнього опрацювання українськими письменниками тем з історичної орієнталістики. Все ж таки татарський Крим був закордонням, та й часи набігів зі Сходу давно минули. Проте історична белетристика на джерельному матеріалі взаємин козацької України з Кримським ханатом продовжувала виховувати патріотичну свідомість читачів.

У річище традиціоналістських прочитань кримськотатарської імагосемантики української літератури початку XX ст. загалом уписується історична проза Адріана Кащенко, який, щоправда, долучив до неї дещо нове. Епік зосередився на інтерпретації ворогування Заходу й Сходу, відтворивши козацькі походи на Крим і «могутню у ті часи» Порту (їх учасником є Данило Цимбалюк із повісті «Під Корсунем»). Водночас літературна біографія Микити Галагана з того ж твору «підриває» стереотип ворогування згадкою про бойову спілку. Незвичним для вітчизняної белетристики є те, що козаки отамана Максима Гулака виступають на боці турецького султана у війні з персами на Кубані, Кавказі й у самій перській землі. Історичний на цей раз факт збройного союзництва Хмельницького з ордою Тугай-бея націлено на підкреслення відваги татар перед гарматами ляхів. При збереженні загального гетероїмізму татар, гурт ординців у Кащенко все ж не гвалтує козачку Прісю. Повість «У запалі боротьби», знову стисло ретранслюючи негативний гетероїмізм (татари, і це подано як звичайну тоді, випалили очі козареві за втечу з неволі), ввела ще одну східну практику – традиційну побутову. Так, «кримці-нагаї» вчать вельможних польських полонених, подарованих Хмельницьким, «сирої кобиліни жовати!» [1, с. 145].

Логіка розгортання подій «оповідання» (фактично повісті) «Борці за правду» не вкладається у стереотип Сходу з дум, як землі, «де віра погана, де неволя бусурманська – розлука християнська». Зав'язкою подій письменник подав поїздки Хмельницького із Тимошем, Богуном і ін. із Січі до «хана кримського прохати його помочі на поляків» [1, с. 278]. Богдан має сумнів, чи не пригадає йому хан руйнування берегів Криму й потоплення одразу 15 його кораблів із крамом і військом (трохи гомерівська система координат зумовлена козакофільством автора). Проте «східна» людина Джеджалій зі знанням справи розвіює сумнів показовим і нечастим в українській літературі доби романтизму визнанням: «Татарські хани завжди були лицарями, і через те, що ти сам їдеш до хана своєю волею, тобі не буде зроблено ніякого лиха» [1, с. 279]. Тим більше, що Тугай-бей «по лицарству приятель» Хмельницького, а українка Марина – його кохана дружина Газіся. Інша доля може спіткати Джеджалія за зраду своєї «бусурманської» віри.

Менш переконливими є «гаремні» сторінки (скажімо, там, де Марина кидає ханові категоричне звинувачення «Ви, татари, одвіку тільки пили нашу кров, жили працею наших невольників і втішалися нами, дочками. України» [1, с. 286]. Аналогічно неприродними виглядають місця, де в обіймах Богуна вона клянеться бути вірною дружиною хана, доки той виступатиме союзником козаків [1, с. 292] чи епізод виправдування хана перед дружиною за берестецьку зраду [1, с. 332–333] твору та їх персонажі, зокрема героїня в її стосунках із Іслам-Гіреєм і Хамамбетом, а також її подруга циганка Астара. Ця віддана Марині східна жінка з її чарівним зіллям продовжила романтичну літературну іпостась циганки як знахарки-во-

рожки, водночас перерісши її мірою відданості. Однак і на цих сторінках знаходимо чимало автентичних східних подробиць побуту чи характеристик: це м'які софи, килими, састове татарське вбрання Марини, закони гарему; покірливість євнухів і ін. невольників та водночас жорстокість щодо непокірних; корисливість старшого євнуха, в очах котрого золото запалює «хижацькі вогні»; «добра арабська освіта хана», наділеного позитивними деталями портрету (горде і суворе чоло).

Низка уведених орієнтальних реалій стосується релігійної обрядовості мусульман: намаз у мечеті, посвячення муллою у магометанство Марини, прикриття нею на людях свого обличчя шаріатським заиналом. Однак назагал блискуча культурна цивілізація Бахчисараю на сторінках твору неprisутня, у першу чергу, гадаємо, через його інший «профіль». Але А. Кащенко, і це показово, підкреслив уміння Марини користуватись у разі потреби східною квітчастою мовою. Звороти на зразок «хіба пташка любить ту людину, що замкнула її у золоту клітку?» [1, с. 285], збагачують мовностильову палітру повісті, додаючи ознак справжності.

Сцена III наради хана з мурзами розкрила міждержавні стосунки Криму, змушеного по-васальному догоджати падишаху, що не завжди відповідає інтересам ханату, а також антипольське спрямування політики Іслам-Гірея. Тільки у IV част. з'являється у творі лірично-маєстатичний опис Бахчисараю, вечірнього і нічного, коли вмовкає шум східного базару й правовірні розходяться по саклях. Імагоперцептивний образ ханської столиці представляють і золоті півмісяці мінаретів, нижній плоскіт водограїв, пахощі квітів. Місцевим же відповідником усього татарського Криму виступають шаблі тополь і блакить гір, сади й виноградники долини Альми, дивовижні скелі та кручі над річкою Кача, руїни Чуфут-Кале з стародавнім кладовищем і Йосафатова долина.

Хронотоп дороги, якою вершники повертаються з Бахчисараю вже без Тимоша, відтоді заручника на вимогу хана, веде до «прощання по-братерськи» козаків із татарськими мурзами – їм стояти поруч у бойовищах. Досить яскравою в епіка жанрова картина вїзду Іслама з Бахчисараю на чолі татарського комонного війська. Це значна східна збройна сила: розлоге поле за брамою у малюванні епіка заповнили виблискуючі зброєю татари на баских конях. Поважний Іслам, убраний в короткий золототканий халат і жовто-сині сап'янці, мав бравий вигляд «дійсно природженого хана Батиевого роду» [1, с. 316]. У пластичному опису А. Кащенко хан скочив на коня, опершись на покірно схилене плече євнуха, й виїхав перед військо. Його утворили такі східні племена: «гірські татари з кримських узгір'їв у кольорових сорочках, з сагайдаками та луками за плечима; далі кримчаки з степового Криму – у жовтих та білих халатах, з кривими шаблями при боці; ще далі – степові ногаї у вивернутих наверх хутром кожухах, з довгими списами у руках, і, нарешті, безкраюю лавою простяглися черкеси з Кавказу у своїх довгих киреях з різноманітною зброєю. Всі ці народи підлягали ханові...» [1, с. 307–308].

Відповідно до історичної правди белетрист відобразив і ті сили, що з розгортанням війни ставили під загрозу спілку України з Кримом. Спершу це ще не надто суттєва влада орієнтальних традицій (татари не ходили у бій пішими, тож козаки мусіли самі йти на штурм польських окопів). Далі – вже й політична стратегія ханату взаємно ослаблювати християн. «Лукавий і розлютований», хан боявся утворення могутньої козацької

держави. Тому під Берестечком подіяло польське золото. Тож заслужено виглядає оцінка Богуна «Покинули нас зрадливі спільники-бусурмени... не годилося нам з невірами брататися» [1, с. 325].

Крихке військово-політичне союзництво Заходу й Сходу в художньому моделюванні А. Кащенко не витримує кон'юнктурних коливань цін на невільничому ринку. Досить цінам на невільників тривалий час зростати – й орда розпоршується Поділлям і Побужжям «мов сарана», палить села, вивозить награвані коштовності, веде ясир. Через утворену спілку хана й короля Хмельницький шукає нових союзників, а Богун помщається ординцям уже нового хана Махмет-Гірея. Той же, у свою чергу, за наказом Стамбула хоче покарати Україну за Переяславську угоду. Проте татарські загоны розбиває Богун, і мурзи Хамамбета перед утечею «покололи ножами своїх жінок (незрозуміло, як вони опинилися на березі Бугу, – Г.О.), щоби ті не дісталися живими ворогам» [1, с. 373].

Белетрист описав і таку концептуальну залежність: із послабленням Криму й України ворожість між близькосхідними державами й Україною модифікується намаганням поновити добросусідські стосунки. Така ідея оповідання А. Кащенко «для юнацтва з часів скасування Запорозької Січі» «З Дніпра на Дунай». Хоча в 70-ті рр. XVIII ст. запорожці воювали турків уже у складі російського війська, а модус ненависті до «погані» татарів і турчина формувався ще змолоду (Гнат), появилися надії на краще майбутнє у новій Січі на Дунаї (Василь). Утікаючи туди, українці вже у Кам'яному Базарі зустрічають парусні кораблі під кольоровими прапорами й киндяками (ремінісценція з «Думи про Самійла Кішку»), на якому був смагливий і носатий люд моряків і купців.

Турки прибували крамарювати до українців, – і непоганий побутописець Кащенко розкрив традиційний асортимент торгівлі: зі Сходу його склали «гютюн, інжир, ізюм, кишмиш, ріжки, горіхи» [1, с. 409]. Останніх у лісах Туреччини стільки, гіперболізував бувалий Очерет, що восени вони вкривають землю мов сміття. Маршрут утечі під султана, прокладений цим запорозьким дідом, прислужився епікові в його для вихованчій розповіді по фольклорній канві про протистояння січовиків із бусурманами за кошових Байди, Кішки і Сагайдачного та для знайомства Василя зі знаковими щодо цього місцевостями. Мова про острів Тавань із фортецею Аслан-Город, де Дніпро турки перегородили залізними ланцюгами, «хвигури» над Інгульцем, Прогноїнську паланку серед татарських земель. Із сутичок запорожців і чумаків із татарвою на цьому прикордонні часто починалися війни.

Водний шлях байдаків, супроводжених «морськими свиньми» (дельфіни), після Очакова, Кінбурна, островів Березань і Тендра, де загинув кошовий Скалозуб і потрапив у полон Кішка, Тилигульського лиману та фортеці Хаджибей (Одеса, примітка автора) привів до Акерману (тепер Білгород-Дністровський). Прозаїк підкреслив доброзичливу гостинність очаківського і акерманського пашів до українських втікачів. Вони частували їх «печеним маханом» і, зрадивши, що «запорожці вже не вороги туркам» [1, с. 419], дарували для війська цілі табуни худоби. Подієва рамка оповідання замикається надіями запорожців на кращу долю, вільну від московської кормиги, у чужій стороні, де їм султан надав дозвіл вільно жити й рибалити на всіх лиманах, а родинам пообіцяв на Буджаку добрі землі під оселі.

Повість «Зруйноване гніздо» А. Кащенко, підхопивши мотиви козацької долі на чужині та переслідування москалями втікачів під турка, показала ці султанові обіцянки вже як доконаний факт. Пригодницька канва твору заснована на історії небезпечних мандрів козака Рогози за Буг. Тут він спершу натрапляє на запорожців-прикордонників Порти, із турецьким документом їде до Вилкова і далі на нову Січ, радіючи відродженню і розквіту козацтва. Письменник створив виразно ідилічну картину товариства козаків у кармазинах, зі сріблом і золотом, сяючою зброєю, цього січового гурту аж у 38 куренях, будівництва хат для родин (промовистий контраст із долею Запорожжя і запорожців під московськими царями).

Орієнтальний дискурс А. Кащенко у жанрі історичного «портрета» наклав свій відбиток на зміст і форму оповідань «Про гетьмана запорозького Самійла Кішку», «Про гетьмана Сагайдачного» та «Над Коцацьким порогом (Про гетьмана Івана Сулиму)». Перше з них продовжило історію протистояння Криму й України на понад століття, охопивши події від захоплення Києва Менгли-Гереем і до полону, визволення та загибелі Самійла Кішки. Татарські ушкали, кочовища, що доходили аж до Орелі й Тясмину, перемоги й поразки ворожих сил Сходу й Заходу за гетьманування Байди-Вишневецького і Кішки становлять стрижень белетристичного викладу твору з щедрими примітками автора (реальним коментарем) орієнтальних понять і топонімів.

Такого ж типу оповідання про Сагайдачного теж художньо-історично вистудіювало гетьманування героя з «публікуванням» уривків із дум про здобуття Варни і бурю на Чорному морі та фактографічною розповіддю про руйнування козаками османських міст. У зачарованому колі ворожнечі це спричинило руйнування Січі пашею Ібрагімом, власноручні розстріли з лука запорожців султаном Османом, який привів величезне військо над Дністер. Хотинська війна у концепції А. Кащенко – черговий вияв споконвічної священності для Запорожжя протистояння з бусурманами, доказ слави козацької та полководницької хисту гетьмана.

У контекст аналогічних історій взаємного поборювання, неволі на галерах і визволення, здобуття запорожцями багатих міст Порти (Азов) та бойових пригод уписано сюжет «... Сулими». До поетики дум невільницького циклу відсилає показ жорстокого катування османами нещасних гребців «терниною та червоною таволгою» [1, с. 585]. Оригінальними орієнтальними образами оповідання є епізод дарування трьохсот полонених турків папі римському, поетична марина «З моря вставала рожева зоря...» та введені у літературу нові місцевості Сходу (гори Бабуган і Чатир-Даг, острів і півострів Тавань і Тамань, місто «Смаїлів» чи Ізмаїл).

Висновки. Якщо залишити поза фокусом уваги аспект «національний», то у творах Адріана Кащенко можна помітити яскраву індивідуальну історичну орієнталістику. Її визначальною характеристикою є белетристична правда, де етнонаціональна специфіка простежується на державному, релігійному, побутовому та торговельному рівнях. Історична проза письменника-інтелектуала відкрила дещо нове: інтерпретація ворогування Заходу і Сходу, гетероїдизм татар, реальні коментарі орієнтальних понять і топонімів, фактографічна точність. Згадані у творах архітектурні та природні принади східної цивілізації найчастіше створювали ґрунт для ностальгійного порівняння з Україною. Тобто історична

орієнталістика української літератури – це «не клаптикова ковдра з випадкових шматочків» (Сергій Федак), а безперервна боротьба з колонізацією, де образ іншого найчастіше був ворожим, диким, агресивним. Представлений нами письменник ніколи не був теоретиком колоніалізму, однак активно прагнув подолати імперські бар'єри в умовах постійного протистояння зовнішньому тискові з боку тодішньої влади, намагався самоідентифікуватися, зміцнити демократичні засади української літератури серед інших європейських літератур.

Література:

1. Кашченко А. Над Кодацьким порогом. Київ : Дніпро, 2001. 600 с.
2. Пупурс І. В. Слов'янські варіанти романтизованого Кримського. III–IV Конгрес сходовознавців (до 150-ї річниці від дня народження Агатагангела Кримського) : Збірник матеріалів. м. Київ, 23–24 грудня 2020. Ч. 1. С. 139–140.
3. Пупурс. І. Пограничне східне в поезиці українського романтизму. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2014. Вип. 60. Ч. 1. С. 62–70.
4. Корицька. Г. Трансформації фольклорних мотивів у творчості Адріана Кашченка. *Слово і час*. 2012. № 1. С. 65–78.

Ostanina H. Crimean Tatar imagosemantics in the historical prose of Adriana Kashchenka

Summary. In Ukrainian literature of the late 19th and early 20th centuries a kind of paradigm of oriental intentions was formed. Oriental models of writers' creative fantasy were formed under the influence of "stranger invasion", at the intersection of Occidental and Oriental influences. Artistic orientalism borders on the essence of such concepts as "colonialism", "colonial mentality", "stranger", "other".

The article examines the conceptual components of Crimean Tatar imagosemantics in the historical prose

of Adriana Kashchenko. The following works of the writer-intellectual became the subject of the research: "In the Heat of the Struggle", "Fighters for the Truth", "Under Korsun", "Ruined Nest", "About Hetman of Zaporizhzhya Samiyl Kishka", "About Hetman Sahaidachny", "Over the Kodatsky Threshold". During the literary analysis, the following methods were used: typological, imagological, biographical, cultural-historical, etc.

The problem raised in the article is an important stage in the development of the modus of the presence of oriental worlds and civilizations in the Ukrainian literary process of the beginning of the 20th century.

The scientific decoding of the role and significance of oriental motifs in the writer's work is explained by the author's frank feelings for the fate of the Ukrainian people, its true history. The Crimean Tatar imagosemantics of Adrian Kashchenko nominates the multi-vector problematic of his historical works: the "literature" of the Tatar world, the artistic thesaurus of "stories of the soul" under the colonial sky, Ukrainian centers and dialogism with the non-national cultural world, ethnopsychological aspects of the internal states and external impressions of the heroes of the work. It was determined that Adrian Kashchenko's individual literary orientalism is characterized by fictional truth at the state, household, religious and commercial levels. The writer's works of art on historical themes openly interpret the rivalry between the West and the East, where the image of the "stranger" or "other" is often seen as hostile and aggressive. Also, the author created many authentic oriental details of everyday life, religious rituals and endowed the specifics of mastering the "other" world with generous comments on oriental concepts and toponyms.

Key words: orientalism, historical orientalism, imagosemantics, historical prose, West, East.